

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XXXVII

Уређивачки одбор:

др *Даринка Горђан-Премк*, др *Ирена Грицкаћ*, др *Милка Ивић*, др *Павле Ивић*,
др *Радослав Кайичић*, др *Блаже Конески*, др *Тине Лоћар*, др *Александар Младеновић*,
др *Асим Пецо*, др *Мийар Пешикан*, др *Живојин Сјанојчић*, др *Драго Ђујић*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1981

АКЦЕНАТСКО ПУТОВАЊЕ ПО УСКОЦИМА У ЛЈЕТО 1980. ГОДИНЕ

Ја сам досад написао више чланака и радова о ускачком говору. Аутентична грађа у свим тим чланцима и радовима акценгована је. Тај се акценат односи на ускачки говор 20-тих година нашег вијека.

Како је отада прошло око педесетак година, хтио сам да видим да ли се слика акценатског система ускачког говора, до тада до данас, изменила и ако јесте — у којој мјери и у којим правцима.

Констатовао сам сад (у јулу 1980) следеће:

1. — Стандардни ускачки изговор у глагола категорије *доћи* био је овај:

ддћи, ући, њдћи, заћи, наћи, њрћи, њрдћи, сдћи, њрћи, ддћ, ддј, ућ, њј, наћ, нај итд.

То је стаје остало, тако рећи, нетакнуто и дан-данас. Забиљежио сам само два случаја: *ддћи* и *наћи*. Могла би се различито тумачити ова појава. Она је последица или све јачег утицаја књижевног језика (раније је било књижевно само *ддћи*, а *ддћи* је третирано као покрајинско; 1960. и изговору *доћи* призната је књижевна вриједност), или је сасвим случајна, или, најзад, она представља клице једног новог акценатског процеса у ускачком говору.

2. — У категоријама као:

а) *мислићи, леддћи, њрдледдћи, њнјћи, лднјћи* итд.;

б) *јдрѡв, лдбѡв, бдѡс, њрѡс, ѡрѡс, ѡрѡс, ѡрѡс* итд.;

в) *кдѡма, лдкѡма, јдмама, лдѡма, учдѡма, свдѡма, мдѡма, сдѡма* итд.

— раније се чврсто држала стара дужина. Она се тако држи и данас.

Исто је тако чврста и дужина у присвојним придјевима на *-ов, -ев* и *-ин*:

Пдѡв, бдѡв, Јдѡв, учдѡв, бдѡв, Мдѡв, сдѡв итд.

3. — Раније је нивелисан акценат 3. л. мн. презента глагола типа *сдѡма*:

сдѡмају, чуѡмају, мдѡмају, ѡрѡмају, ѡрѡмају, рдѡмају, мдѡмају, ѡрѡмају, ѡрѡмају, рдѡмају итд.

— мјесто књижевног:

сјавају, чувају, иричају, мијешају, ирелисиавају, разјоварају

итд.

Стање се ни данас није измијенило. Форме као *сјавају, изјоварају* и сл. могу се данас чути само од оних Ускока који долазе овамо да проведу годишњи одмор, односно лето. Ова ситуација може да утиче на ускочко акценатско стање, али досад изговор *сјавају* није ухватио коријена у ускочком говору. Међутим, треба имати на уму да је утицај књижевног језика (радио, телевизија, предавања, изговор оних који у Ускоке долазе „из свијета”, циркулација становништва итд.) све интензивнији и да су могуће промјене и у овој као и у другим акценатским категоријама.

4. — Проклизијско-енклизијска слика и данас се добро држи:

седан шовара сјена, ид староси, у иланину, од себе, за ме, иредд се, нјаа ше итд.,

— али су све чешиће и појаве непреношења акцента на проклитику, што је последица утицаја изговора у источним крајевима.

5. Раније се овдје говорило:

крканција, куревенда, конверенција, социјалистички, социјализам

итд.

Изгледа да је ова категорија најпогоднија за промјене. Данас се, поред тих форми, могу чути и ове:

конверенција и конференција, крканција, социјализам, социјалистички итд.

Наведене и сличне ријечи данас су у врло честој употреби и тако рећи свакодневно допиру — са радија, из телевизора — у уво ускочкога човјека, па је онда и разумљиво што се акценат ове категорије ријечи брже мијења од акцента у неким другим категоријама.

6. — Именице као *мајка* имају у књижевном језику краткосилазни акценат у ген. мн.:

мајка̄, илдвака̄, чавка̄, шдрба̄ итд.

У ускоцима те именице задржавају $\hat{}$ и у ген. мн.:

мајка̄, илдвака̄, јадака̄, чавка̄, шдрба̄, ћурка̄ итд.

Тако је било у ускочком говору, тако је и данас. Али морам додати да сам, приликом овог испитивања, забиљежио форме *шдрба̄* и *шорба̄*.

Поставља се питање да ли се тиме почиње мијењати једна релативно чврста категорија система ускочког акцента или је то случајна појава.

Ја бих рекао нешто треће. Ријеч *шорба* много акценатски варира од једног до другог нашег народног говора. Карактеристична је колевљивост акцента у овој ријечи коју је забиљежио Гојко Ружичић у свом *Акцентном систему илевалској говора: шорба, шдрба, шорба и шдрба* (стр. 139), дакле сва четири акцента наше модерне акцентуације. Може бити да ни у Ускоцима сви не изговарају *шорба*, већ може бити *шдрба* или *шдрба*, па би онда били разумљиви и акценти које сам сад чуо (*шраба̄* и *шорба̄*, поред *шдрба̄*).

14. — И даље се одржава алтернација:

омлиџавиџи — ђмлиџавиџи, одаламџи — одџламџи, оћоравиџи — дћоравиџи, оћелавиџи — дћелавиџи (поред дћелџи), обалавиџи — ђбалавиџи (поред ђбалџи и ђбалџи), оџиџомџи — оџиџомџи и сл.

15. — И даље су форме:

држџмо — држџиџе, чџиџмо, волџмо, џребеџмо, џџеџмо, идеџмо итд.

— у превази над формама:

држџмо, чџиџмо, волџмо, џребеџмо, џџеџмо итд.

16. — У ускочком говору нијесу позната повлачења типа *Јовџновић, Перуџновић, Тодџровић, Комџеновић* и сл. Овдје је редовно:

Јџвановић, Пџрџновић, Тџџоровић, Кџмџеновић и сл.

Зато ме донекле изненадио изговор *Црџноџбраџ* (поред редовног *Црџноџџораџ*) који сам сад чуо. Он је, тај изговор (*Црџноџбраџ*), дошао, свакако, у Ускоке из источних крајева путем радија, телевизије и сл.

Као што се види, ускочки говор је углавном задржао своју ранију акценатску слику, али су се, разумије се, одиграла и извјесна помјерања у правцу нивелисања српскохрватског акцента.

Београд

Милија Станић

Summary

Milija Stanić

TRAVELING THROUGH USKOK IN RESEARCH FOR ACCENT IN 1980.

The author has done earlier research work on the accent of Uskoks speech in the twenties. Now he would like to know has there been any changes in the last fifty years and if there was any changes in what manner and in what direction. He has found out that besides the standard pronunciation *dóci* you can also hear *dóci*; the same with *prénošénje* there is also *prendšénje*; sometimes there is *spávajū* instead of the standard *spāvajū*, *konverénci'a* instead the ordinary *konvèrēnci'a*, *soci'álistički*, today and *soci'álistički*; double: *omlitáviti* and *òmlitáviti*, *očeláviti* and *òceláviti*. To transpose the accent to proklitika it was earlier the ordinary thing. Today they don't always do it. Author has noticed that the Uskoks speech today is somewhat faster then before and the length is shorter on account of dynamic and fast development in the Uskoks society. The influence of literary language is stronger every day.